

Новікава Вікторыя, 41 група

**РОЛЯ ДЭТЭКТЫЎНАГА ПАЧАТКУ Ў СЮЖЭТНА-
КАМПАЗЫЦЫЙНАЙ СТРУКТУРЫ ТВОРАЎ У. КАРАТКЕВІЧА І
Л. РУБЛЕЎСКОЙ**

Навук. кіраўн. – Т. П. Хоміч, канд. філалаг. навук, дац.

Асноўнай прыкметай дэтэктыўнага жанру з’яўляецца наяўнасць у сюжэце пэўнай загадкі, часта злачынства, абставіны якога невядомыя, але абавязкова павінны быць высветлены. Нярэдка цэнтральным персанажам твора становіцца дэтэктыў, які рознымі шляхамі раскрывае сапраўднага злачынцу, матывы яго ўчынкаў. Вобразы Шэрлака Холмса, Эркюля Пуаро, міс Марпл, народжаныя ўяўленнямі вядомых еўрапейскіх пісьменнікаў, з’яўляюцца класічнымі ўзорамі такога тыпу сышчыкаў.

У беларускай літаратуры дэтэктыўны жанр найлепшым чынам прадстаўлены творамі Уладзіміра Караткевіча “Дзікае паляванне караля Стаха” і “Чорны замак Альшанскі”. Матывацыя звароту пісьменніка да гэтага жанру, думаецца, асэнсаваная: абудзіць цікавасць чытачоў да мінуўшчыны беларускага народа, да яго мовы, культуры. Так, у аповесці “Дзікае паляванне караля Стаха” нацыянальная гісторыя падаецца праз прызму займальнага і таямнічага сюжэта: сутыкненне галоўнага героя Андрэя Беларэцкага (можна сказаць, сышчыка) са злой сілай – дзікім паляваннем караля Стаха. У легендзе пра караля Стаха У. Караткевіч рамантызуе падзеі мінулага, раскрывае ўласныя думкі пра вольную і незалежную Беларусь, а далей робіць цікавы сюжэтны ход: паказвае, што легенду ва ўласных мэтах выкарысталі хцівыя людзі і яна набыла зусім іншыя злавесныя сэнсы. Межы класічнага дэтэктыва перамяраюцца ў творы, бо Беларэцкі-“сышчык” не проста раскрывае таямнічае злачынства, але і змагаецца са злой сілай палявання, больш таго, перамагае не ў адзіночку, а разам з сялянамі, са сваім народам.

Прыёмы дэтэктыўнага жанру выкарыстаны У. Караткевічам і ў рамане “Чорны замак Альшанскі”. Сюжэт твора востры, дынамічны, пабудаваны на таямніцах, загадках, ёсць і смерць, і міліцэйскі росшук, і графалагічная экспертыза. Тым не менш дэтэктыўны пачатак працуе не толькі на займальнасць, але і на галоўнае ў творы, а гэтым галоўным застаецца асэнсаванне нацыянальнай гісторыі, роздум над праўдай жыцця.

У сучаснай беларускай літаратуры выразны дэтэктыўны пачатак характэрны для многіх твораў Людмілы Рублеўскай, якая, па сведчанні крытыкаў (напрыклад, Д. Бугаёва [1]) і па ўласным прызнанні пісьменніцы, працягнула ў гэтым плане традыцыі У. Караткевіча. Згодна лепшым традыцыям жанру, Л. Рублеўская па-майстэрску стварае інтэлектуальнае напружанне, выкарыстоўвае займальнасць інтрыгі, уключае ў сюжэт цэлы шэраг таямніц. Галоўная гераіня паралельнага рамана “Золата забытых магіл” Паліна Ведрыч, выкладчыца гісторыі ў Мінскай гімназіі, “вучоная дама”, міжволі становіцца дэтэктывам. Прычынай паслужыла раптоўная смерць сябра Артура – таленавітага, але нешчаслівага выкладчыка

беларускай літаратуры ў сталічным інстытуце. Так з'яўляецца труп – характэрная прыкмета дэтэктыўнага жанру. Аднак не смерць персанажа і не росшукі яе віноўнікаў складаюць сюжэт твора. Ніхто не шукае забойцу Артура, ён выяўляецца сам, амаль у канцы рамана. Смерць выкладчыка фактычна надае сюжэту круты паварот: Паліна зацікавілася загадкавай фігуркай жабкі з надмагілля Вінцэся Рашчынскага, аднаго з папличнікаў Кастуся Каліноўскага. Папка Артура з рукапіснымі здагадкамі пра надмагілле, якую атрымала дзяўчына пасля смерці літаратуразнаўцы, значна павялічыла гэтую цікавасць.

Паліна Ведрыч, як сапраўдны сышчык, раскручвае забытаны клубок даўніх гістарычных падзей. Лагічныя роздумы герояў над разгадкай таямніцы золата Рашчынскага надаюць сюжэту дынамізм, захапляльнасць і напружанасць. Развязка твора нечаканая: дзе сапраўднае золата – адказу няма, таямніца застаецца неразгаданая. Відавочна, што галоўнай мэтай для Паліны, апантанай “беларушчынай”, з'яўляецца не пошук золата, але адкрыццё сапраўднай гісторыі Беларусі, гісторыі 1863 года, сведкам якой быў Рашчынскі.

Прозу Л. Рублеўскай з караткевічаўскай збліжае рамантызаваная стылістыка твораў. Наша сучасніца працягвае традыцыі выбітнага папярэдніка ў падыходзе да дэтэктыўнага жанру: адхіляецца на падрабязныя апісанні, паказ любоўных прыгод і на іншыя рэчы, якія амаль не звязаны са злачынствам, што складае асноўны сюжэт дэтэктыва. Любоўная інтрыга ў творах У. Караткевіча і Л. Рублеўскай, як правіла, з'яўляецца арганічнай часткай дэтэктыўнага сюжэта.

У канву мастацкага апаведу пісьменнікі ўводзяць і элементы містыкі, звышнатуральнага. Асабліва вылучаецца ў гэтым плане аповесць Л. Рублеўскай “Дзеці гамункулуса”, дзе містычнае ў сюжэце часам не паддаецца лагічнай разгадцы. Пра незвычайныя прыгоды, якія адбываюцца ў творы, распавядае не аўтарка, а галоўная гераіня Віка. (Прыём характэрны і для твораў У. Караткевіча. Напрыклад, Андрэй Беларэцкі з'яўляецца не толькі непасрэдным удзельнікам падзей, але і апавядальнікам пра іх.) Як і належыць сапраўднаму дэтэктыву, гераіня Л. Рублеўскай імкнецца разгадаць таямніцу беларускай гісторыі, звязаную з лёсамі купца Вайштаціса і чарнакніжніка Твардоўскага, трох рыбакоў. У складаным перапляценні рэальных, дэтэктыўных і містычных падзей, а таксама сімвалічных вобразаў і з'яў (гамункулус, мора, шчыльны шэры туман, ёдзісты пах, сны гераіні і інш.) вырашаюцца яшчэ і надзённыя экалагічныя, маральна-этычныя праблемы.

Такім чынам, адзнакі дэтэктыўнага, часам, з элементамі містычнага, незразумелага грунтуюць сюжэтно-кампазіцыйную структуру твораў Л. Рублеўскай, беручы свой пачатак найперш з мастацкай спадчыны У. Караткевіча. Дэтэктыўны пачатак у прозе гэтых пісьменнікаў адыгрывае выключную ролю ў рэалізацыі мастакоўскіх ідэй, уплывае на атмасферу твораў у цэлым, надае апаведу павышаную напружанасць, эмацыянальнасць, дынамізм.

Літаратура

1. Бугаёў, Д. Я. Беларускі дэтэктыў / Д. Я. Бугаёў // Жыццём ідучы: з гісторыі беларускай літаратуры і літаратурнай крытыкі / Д. Я. Бугаёў. – Мінск, 2013. – С. 124–131.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ